

Korkeakoulu ja sen ympäristöt

Rehtori Ilkka Virtasen puhe Vaasan korkeakoulun lukuvuoden 1988–89 avajaisissa

Vaasan korkeakoulu vietti tämän vuoden kevätkesällä toimintansa 20-vuotisjuhlallisuuksia kolmipäiväisen kesäisen viikonlopun ajan. Koska kyseessä oli ensimmäinen todella mittava vuosijuhlakatselmus korkeakoulun historiassa, oli luonnollista, että juhlien yhteydessä käsiteltiin moninaisesti myös korkeakoulun perustamisvaiheita. Merkittävä osa korkeakoulun tuolloin jakamista tunnustuksista mm. perustui korkeakoulun syntyvaiheissa osoitettuun ansiokkaaseen toimintaan korkeakoulun hyväksi.

Korkeakoulun perustamisvaiheissa korostuu lähiympäristön, Vaasan kaupungin, Etelä-Pohjanmaan maakunnan ja Vaasan läänin, merkitys korkeakoululle. Ilman tämän lähiympäristön yksityisten ihmisten, yritysten ja yhteisöjen tuolloin harjoittamaa määrätietoista ja sitkeätä toimintaa korkeakoulua tuskin olisi tänään olemassa. Vaasan korkeakoulu ei tässä suhteessa poikkea muista Suomen yliopistoista ja korkeakouluista, kaikkien niiden syntyyn on ratkaisevasti vaikuttanut kullekin korkeakoululle ominainen lähiympäristö. Tämä pätee aina ensimmäistä suomalaista yliopistoa, vuonna 1640 perustettua Turun Akatemiaa, myöten. Lähiympäristönä vain oli tuohon aikaan koko ruotsinvallan alainen Suomi virkamies-, kulttuuri- ym. tarpeineen.

Korkeakoulujen ja niiden eritasoisten tai laajuisten ympäristöjen väliset suhteet ovat tällä hetkellä poikkeuksellisen vilkkaan keskustelun kohteena. Ilmiö on sekä valtakunnallinen että omine erityisine lisäpiirteineen Vaasan läänissä esiintyvä. Edellytyksenä tälle keskustelulle on ollut, että korkeakoulujen merkitys yleiselle yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle kehitykselle on tunnustettu sekä poliittisten että talouselämän päättäjien keskuudessa. Virinneitä yhteyksiä korkeakoululaitoksen ja yritysmaailman välillä tukee nyt toisin kuin esimerkiksi 1970-luvulla myös valtiovalta. Asettaapa valtiovalta melkoisia odotuksia yksityisen sektorin tutkimuspanoksen kasvulle lähivuosina (tästä kasvusta luonnollisesti vain osa kanavoituu korkeakoulujen kanssa harjoitettavan yhteistyön kautta, osan ollessa yritysten oman tutkimustoiminnan lisäystä). Opetusministeri Taxell totesi runsas viikko sitten pidetyssä valtakunnallisessa jatkokoulutus-seminaarissa asiasta mm. seuraavaa: "Tiede ja teknologianeuvosto on asettanut tavoitteeksi, että tutkimuksen tämän hetken noin 1,7 prosentin BKT-osuudesta päästäisiin 2,1 prosentin tasolle vuoden 1990 loppuun mennessä. Vuosituhannen vaihteessa saavutettaisiin neuvoston suunnitelmien mukaan 2,7 prosentin BKT- osuus. Jotta nämä varsin kunnianhimoiset tavoitteet saavutettaisiin, se edellyttää paitsi yhteiskunnan jatkuvaa panostusta nykyisellä tasolla myös samaa luokkaa olevaa kasvua yksityiseltä sektorilta. Tässä on suuri ja yhteinen haaste koko yhteiskunnalle."

Vaasan läänissä korkeakoulukeskustelu on ollut valtakunnallistakin keskustelua vilkkaampaa. Keskustelua on ylläpitänyt nimenomaan korkeakouluja ympäröivä yhteisö. Keskustelun virikkeenä ovat toimineet useat Vaasan läänin vaanivat uhkatekijät, joiden tärkeimmäksi poistajaksi on koettu läänin määrällisesti alikehittyneen korkeakoululaitoksen voimakas kehittäminen. Oman lisävärinsä keskusteluun on tuonut Vaasan läänin korkeakouluolojen erityisluonne: koulutus on jakaantunut kahteen kieliryhmään ja hallinnollisesti moneen eri yksikköön. Tässä erityistilanteessa sovellettavista toimintavaihtoehtoista tuntuu nimenomaan ympäristön keskuudessa vallitsevan huomattavasti voimakkaampia mielipiteitä vastakkaisiakin kuin itse korkeakoululaitoksessa työskentelevillä.

Korkeakoulu lääninsä koulutus- ja tutkimusyksikkönä

Korkeakoulun toimintaympäristöistä välittömimmin vaikuttava ja havaittavimmin läsnä oleva on **aluetason lähiympäristö**, so. korkeakoulun sijaintikaupunki, -maakunta ja -lääni. Korkeakouluilla on selvä alueellinen tehtävä. Valtioneuvoston 19.2.1987 hyväksymä korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma vuosille 1987-92 toteaa asian seuraavasti: "Tavoitteena on myös lisätä korkeakoululaitoksen avoimuutta muuhun yhteiskuntaan päin. Korkeakoulujen maksullisessa palvelutoiminnassa lisätään tutkimus- ja täydennyskoulutuspalveluja. Tarkoituksena on, että korkeakoulut voisivat tässä suhteessa toimia sijaintialueensa kehittämiskeskuksina." Kehittämiskeskusajatuksen tavoitteena on, että korkeakoulu toimisi alueensa sekä henkisen että aineellisen kehityksen yleisenä edistäjänä, eräänlaisena hyvinvoinnin veturina. Tätä alueellista kehitystehtäväänsä korkeakoulu voi toteuttaa monin tavoin.

On luonnollista, että korkeakoulun koulutustarjontaan kohdistuu kysyntää ja voimakasta sellaista korkeakoulun lähiympäristöstä. Vaasan korkeakoulun tapauksessa esimerkiksi havaitaan, että kun läänin korkeakouluopintojen aloitusikäluokan (1920 vuotiaat) osuus koko valtakunnan vastaavasta ikäluokasta on vajaan 10 %, niin opintonsa aloittavista ekonomi-opiskelijoista n. 30 % on kotoisin Vaasan läänistä. Nuorilla humanistisella ja yhteiskuntatieteellisellä aloilla vastaava osuus on vielä suurempi (60 %). Opiskelupaikkakunnan läheisyydellä on siis edelleen merkitystä korkeakoulua valittaessa. Täydennyskoulutus on viime vuosina tullut olennaiseksi osaksi korkeakoulutoimintaa. Tämä koulutuslohko toteuttaa em. kehittämiskeskus-ajatus tyypillisimmillään: tarjottava koulutus voi lähteä ja lähteä suoraan alueella ilmenevästä tarpeesta, koulutus ei ole fyysisesti sidottu emokorkeakoulun sijaintipaikkaan vaan voi toteutua siellä, missä kysyntääkin esiintyy, koulutuspalveluja voidaan tuottaa yhdessä alueen muiden koulutuslaitosten ja järjestöjen kanssa jne.

Tutkimuksen alueella erityisesti perustutkimus kuuluu korkeakoulujen vastuualueeseen. Perustutkimuksella on kuitenkin omat lainalaisuutensa, joten jää riippumaan yksityisestä tutkijasta ja hänen aiheestaan, onko tällä tutkimuksella suoraa ja välitöntä vaikutusta korkeakoulun sijaintialueeseen. Korkeakoulujen yrityksille ja yhteisöille suorittama palvelututkimus on ollut viime vuosina voimakkaassa kasvussa. Edellytyksenä on ollut valtiiovallan muuttunut asenne tätä yhteistyön muotoa kohtaan ja kannustimena korkeakoulujen mahdollisuus rahoittaa muutakin toimintaansa tätä kautta. Suuri osa palvelututkimuksesta kanavoituu korkeakoulujen lähiympäristöihin. Esimerkiksi teknilliset korkeakoulut ja tiedekunnat, jotka muutenkin ovat toimineet edelläkävijöinä palvelututkimuksen alueella, ovat tällä tutkimusyhteistyöllä synnyttäneet kokonaisia teknologiakeskuksia ympärilleen. Palvelututkimuksen alueella saavutetut tulokset lienevät useimmiten esillä, kun halutaan esimerkkejä korkeakoulun hedelmöittävästä vaikutuksesta ympäristöönsä.

Korkeakoulun ja lähiympäristön välisiä suhteita tarkasteltaessa on vielä mainittava ne henkilökohtaiset panokset, jotka korkeakoulun henkilökuntaan kuuluvat poliittisella, yhteiskunnallisella ja taloudellisella osallistumisellaan asettavat tuon ympäristön käytettäväksi. Parhaimmillaan tämäkin toiminta luo/lisää sitä ympäristöön kohdistuvaa säteilyä, jota korkeakouluilta yhä ponnekkaammin odotetaan.

Korkeakoulu osana "Suomen yliopistoa"

Suomen 17 tiedekorkeakoulun verkosto on rakennettu periaatteella, että jokaisella yksittäisellä korkeakoululla on opetuksen ja tutkimuksen alueella myös valtakunnallinen tehtävä. Toimintaympäristöä koskeva tarkastelu tulee näin laajentaa myös **valtakunnantasoista ympäristöä** koskevaksi.

Vaasan korkeakoulun valtakunnallinen tehtävä tulee selvimmin esiin perus-koulutuksen alueella. Aiemmin esittämäni luvut korkeakoulussa opiskelevien kotipaikasta sisältävät myös toisenlaisen viestin: esimerkiksi uusista ekonomiopiskelijoista vuosittain n. 70 % tulee koulutukseen läänin rajojen ulkopuolelta. Koulutuksen valtakunnallisuus on ollut yllättävän selvä korkeakoulun perustamisesta lähtien: "vieraspaikkakuntalaisten" ensimmäisen lukuvuoden 55 %:n osuus vakiintui heti 1970-luvulla 65 %:ksi ja kasvoi siitä vielä 1980-luvulla mainituksi 70 %:ksi. Valmistuneitten ekonomien työelämään sijoittumisesta ei ole yhtä tarkkoja tietoja olemassa, mutta vankka tuntuma korkeakoulussa on, että sijoittumisosuudet Vaasan lääniniin ja sen rajojen ulkopuolelle noudattavat samaa 30/70-suhdetta. Humanistisella ja yhteiskuntatieteellisellä alalla koulutuksen valtakunnallinen luonne on edellä todettua vähäisempi (40 % aloittaneista läänin ulkopuolelta).

Suomen korkeakoululaitosta alueellisesti laajennettaessa valittiin osittain toisenlainen malli kuin esim. Ruotsissa ja Norjassa. Näissä maissa yliopistojen ja erityisalan korkeakoulujen rinnalle luotiin joukko ns. aluekorkeakouluja, joiden tehtäviin kuuluu pelkästään perusopetuksen antaminen. Korkeakoulut ovat mm. vailla professorin virkoja. Suomessa kaikki korkeakoulut ovat edustamallaan koulutusaloilla "täysivaltaisia": niissä on mahdollista suorittaa myös jatkotutkintoja aina tohtorin arvoon saakka. Ratkaisu on onnistunut ja korkeakoulujen kehityksen kannalta keskeisen tärkeä. Mahdollisuus omaan tieteelliseen jälkikasvuun (ja luonnollisesti myös kyky tämän mahdollisuuden hyväksikäyttöön) on esimerkiksi osoittautunut uusien korkeakoulujen keskeiseksi voimavaraksi opetus- ja tutkimusvirkojen täytön ratkaisemiseksi kestäväällä pohjalla.

On luonnollista, että uusi korkeakoulu on alkuvuosinaan tutkijakoulutuksen ja tutkijakoulutettujen osalta voittopuolisesti saavana osapuolena. Vaasan korkeakoulunkin kohdalla tämä tase on toistaiseksi tuontivoittoinen. Toisensuuntaistakin virtausta on sentään jo yllättävän runsaasti olemassa. Korkeakoulussa on tähän mennessä hyväksytty 10 tohtorinväitöskirjaa ja suoritettu n. 20 lisensiaatin tutkintoa. Tämän lisäksi tulee noin puoleen yllä olevista luvuista yltävä määrä opinnäytteitä, joiden työpanos on tapahtunut Vaasan korkeakoulun piirissä, mutta jotka suorituksina on kirjattu johonkin muuhun korkeakouluun (mm. perustutkinnon suorituspaikasta tai oppiaineen esiintymättömyydestä Vaasan korkeakoulussa johtuen). Pikaisesti suoritettu tarkastelu osoitti, että näistä jatkotutkinnon suorittaneista n. 15 työskentelee tällä hetkellä Vaasan korkeakoulun ulkopuolella, joko muissa korkeakouluissa tai vieläpä yllättävän runsaslukuisesti yksityisellä sektorilla. Vuorovaikutus valtakunnan tason ympäristön kanssa on Vaasan korkeakoulun jatkokoulutuksessakin siten käynnissä.

Jatkokoulutuksen ja tutkimuksen alueella tulee korkeakoulujen valtakunnan tason toiminnan ja yhteistyön merkitys jatkossa huomattavasti korostumaan. Yhteistyö onkin yksi korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädännön lupaaman voimavarakehityksen perusedellytys. Yhteistyö ilmenee tutkimuksen alueella lähinnä kalliiden laitteiden yhteiskäyttönä (VTKK:n supertietokone, JY:n hiukkaskiihdytin), jatkokoulutuksen alueella korkeakoulujen laitojen välisinä yhteistyöohjelmina. Valtakunnallinen, rehtori Olli Lehdon johdolla työskentelevä jatkokoulutustyöryhmä laatii parhaillaan suunnitelmia näiksi yhteistyöohjelmiksi. Työryhmän väliraportin ja järjestetyn valtakunnallisen seminaarin jälkeen näyttää selvältä, että ohjelmat tulevat saamaan väljähkön puiteohjelman muodon: lopullinen vastuu tutkijakoulutuksen sisällöstä ja toteutuksesta jää kunkin korkeakoulun omaksi tehtäväksi. Yhteistyöohjelmilla pyritään ensisijaisesti opetustarjonnan lisäämiseen, ohjauksen tehostamiseen sekä koordinaation ja tiedottamisen parantamiseen. Jatkokoulutuksen keskittämisestä joihinkin harvoihin yksikköihin tai koulutussisältöjen väkinäisestä yhdenmukaistamisesta ei liene todellista pelkoa. Opetusministeri Taxell'in puheenvuoro seminaarissa on näitä ajatuksia tukeva: "Se tutkijankoulutusjärjestelmä, jota nyt yritetään maahamme luoda, on, sikäli kun olen havainnut, myös verkosto, jonka solmuina ovat laitokset ja tutkijaryhmät eri korkeakouluissa kotimaassa ja ulkomailla. Kansainvälisissä

arvioinneissa on maamme tutkimusjärjestelmää kritisoitu laitosten pienuudesta ja sisäänlämpiävyydestä. Pienuus ei kuitenkaan sinänsä ole haitta, jos siihen liittyvät hyvät ja toimivat yhteydet muihin tutkimus-yksiköihin."

Korkeakoulu ja kansainväliset yhteydet

Kansainvälisyys ja kansainvälistyminen on tämän päivän muotiasana. Eikä vain muotiasana vaan jatkuvasti lisääntyvä ja etenevä kehitysilmiö. Tämän kehityksen myötä myös korkeakoulut joutuvat ottamaan toiminnassaan entistä enemmän huomioon globaalin **kansainvälisen ympäristön**.

Kansainvälisyyden yleinen voimakas korostuminen on seurausta voimakkaista muutoksista maailmanpolitiikassa ja -taloudessa: Euroopan yhdentyminen, Neuvostoliiton perestroika, Kiinan avautuminen, Kauko- Idän talousnousu, kehitysmaiden itsenäistyminen jne. Korkeakoulujen kohdalla kansainvälisyys on aina ollut luonnollista, jopa itsestään selvää. Erityisesti näin, kun kyseessä on tieteellinen tutkimus: tutkimusten julkaisu kansainvälisissä sarjoissa, kansainvälisiin kongresseihin osallistuminen ja niiden järjestäminen, tutkijavierailut, opintomatkat. Kaikilla näillä sektoreilla on myös Vaasan korkeakoululla runsaasti aktiviteettia.

Uusi tilanne on sen sijaan syntynyt opetuksen alueella. Enää ei riitä, että käytetään kansainvälistä opetusmateriaalia tai tutustutetaan opiskelija kotimaassaan kansainvälisiin kysymyksiin. Pidetään tärkeänä, että yhä useampi opiskelija jo perustutkintovaiheessa suorittaa osan opiskelustaan ulkomailla. Vastavuoroisesti Suomen korkeakoulujen tulisi kyetä vastaanottamaan ulkomaisia opiskelijoita tutkintoa tai sen osia suorittamaan. Tilanne ja sen tarpeet on yleisesti tiedostettu, toimenpiteet sen sijaan ovat toistaiseksi vähäiset. Näin myös Vaasan korkeakoulussa, olemme tässä asiassa vasta aivan tien alussa. Tilanteeseen on kuitenkin odotettavissa kohennusta, kun korkeakoulussa aloittaa vielä tänä syksynä työskentelynsä kansainvälisistä asioista huolehtiva toimihenkilö. Kansainväliset rahoitusjärjestelyt (Nord-plus, Erasmus, Comet) tuovat käynnistyessään opiskelijavaihtotoiminnan myös taloudellisesti toteutumisen ulottuville. Sijaintinsa, kieliolosuhteiden ja jo solmittujen yhteistyökanavien puolesta vaasalaisilla korkeakouluyksiköillä pitäisi olla kaikki edellytykset päästä nopeasti alkuun nimenomaan pohjoismaisella tasolla.

Ympäristöyhteyksien painottumisesta

Olen edellä tarkastellut korkeakoulun yhteyksiä eritasoisin ympäristöihinsä yksi kerrallaan, toisistaan erotettuna. Käytännön korkeakoulutoiminnassa niillä on kuitenkin yhteytensä. Kaikessa korkeakoulun harjoittamassa opetus- ja tutkimustoiminnassa tulevat nämä eri tasot näkyviin, painottuminen vain vaihtelee siirryttäessä toimintamuodosta toiseen. Seuraavassa näkemys näistä painottumisista tämän päivän Vaasan korkeakoulusta.

Korkeakoululle kuuluvan kansainvälisen tehtävän toteuttaminen painottuu vielä tällä hetkellä hyvin selvästi tutkimuksen alueelle. Niin ikään tutkijakoulutuksessa oleville samoin kuin eräiden täydennyskoulutus-ohjelmien osanottajille on luotu mahdollisuus kansainvälisiin yhteyksiin. Perustutkintojen osalta haasteet odottavat vielä toteuttamistaan. Valtakunnallisessa tehtävässä eri toiminnat ovat jo tasaisemmin edustettuna, korkeakoulun antaman panoksen ollessa kuitenkin vahvimmillaan perustutkintojen ja eräiden vahvojen tutkimusalojen alueella. Korkeakoulun alueellinen panos kanavoituu lähiympäristöön ensisijaisesti koulutuspalveluina: korkeakoulun tuottamat maisterit ja täydennyskoulutuspalvelut. Erityisen toivottavaa kuitenkin olisi, että myös korkeakoulussa olevaa tutkimusosaamista voitaisiin hyödyntää lähiympäristössä nykyistä huomattavasti enemmän.

Entä miten korkeakoulun tulisi painottaa näitä eri tason tehtäviään ja niihin liittyviä yhteyksiään. Muuta yleispätevää vastausta on mahdoton antaa kuin että kaikki nämä komponentit tarvitaan, yhdestäkään ei korkeakoulun ole varaa luopua. Yksittäisessä ehdottomassa valintatilanteessa on vastaus johdettava korkeakoulun perustehtävästä: tieteellisen tutkimuksen harjoittaminen ja siihen liittyvän korkeimman opetuksen antaminen. Tieteellinen tutkimus sekä tutkimuksen tuloksia hyödyntävä ja tieteelliseen ajatteluun tukeutuva opetus ovat ne peruselementit, jotka erottavat korkeakoulut lukuisten oppilaitosten joukosta omaksi ryhmäkseen. Näistä elementeistä korkeakoulun on aina ja kaikissa olosuhteissa myös syytä pitää tiukasti kiinni.

(Vaasan korkeakoulun Tiedotuslehti 6/1988, 1-5)